

Київські прохачі

Автор:

Іван Нечуй-Левицький

Київські прохачі

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Нечуй-Левицький

Київські прохачі

I

Був чудовий петрівчаний вечір. Надворі вже сутеніло. На Подолі затих стукіт та гуркіт. Курява на вулицях вляглась. На цвинтарі коло Пречистянської церкви під самою Андріївською горою було тихо, тихо, неначе в порожній хаті. Прочани повиходили з церкви й порозходились на спочинок по дощаних комірках на церковному подвір'ї, сукупному з цвинтарем. Тільки на східцях коло церковних дверей, під портиком з п'ятьма стовпами, сиділа одним одна вже літня, дуже сумна й задумана панія. Вона була убрана в чорну стару запорошену сукню. На голові в неї був дешевенький солом'яний чорний капелюшок, оповитий чорним удівницьким завоем. Вона похилила голову й сиділа, згорнувши руки. Здавалось, що то сиділа не жива людина, а якась подоба людини, вироблена з чорного заліза на чорних залізних сходах.

Стрімкі гори понад Подолом виразно виступали на лиснючому рожевому небі темними звивчастими смугами. На горах лисніли золоті бані церков, неначе дотлівав жар, що не спопелів до решти. Андріївський собор неначе висів над самою Пречистянською церквою на прозорім небі. На вершечку стрімкої гори і на горах і в долинах, скрізь вже запанувала вечірня тиша. І в небі й на землі все

неначе мліло й розкошувало в пишноті гарного тихого петрівчаного вечора. Вечір звичайно наведе на душу смуток. Думи заворушилися в голові безщасної панії. Сльоза за сльозою покотилися по смуглявих сухорлявих шоках.

Несподівано важка половинка церковних дверей одчинилась тихо. без шуму. Задумана панія аж кинулась, аж жахнулась. З церкви вийшла на сходи літня, навіть пристаркувата ніби черничка в чорному довгому убранні, напнута чорною вовняною хусткою, як запинаються послушницї в панянських монастирях. Вона обережно зачинила й замкнула двері здоровим ключем і, сходячи по сходах, вгляділа незнайому панію, що сиділа мовчки й непорушно, неначе мара.

– Еге, ви оце прибули звідкільсь на прощу? Але чого ж ви плачете? – спитала черничка в панії сміливо.

– Ні, серце! Я не на прощу прибула до Києва. Я прибула напитувати собі будлі-якого місця, бо я нігде не маю пристановища. Я хочу стати за няньку або за економку, бо я, бачте, безприхильна й безпричальна удова. Нема мені до кого й прихилитись...

– Хто ж ви такі, що не маєте до кого й прихилитись?

– Я, серце, удова. Ще торік влітку саме в страшенну спеку були маневри під Білою Церквою. Була зібрана незліченна сила війська. На маневрах мій чоловік, капітан, надісь од духоти та пороху, впав з коня, а натовп причавив його на землі, його підняли вже мертвого... Я зісталась удовою без грошей, без шматка хліба, без пенсії, та оце прибула до Києва напитувати собі будлі-якої служби, бо мені, певно б, довелось вмерти з голоду. Я вже давненьки живу в Києві, найняла в найдешевшому заїзді номер і вже тижнів зо три тиняюсь та блукаю по місті, ходжу по домах, напитую собі місця й ладна вже найнятись хоч би й за горничну. Але як мене спитають, хто я така, як довідаються з пашпорта, що я капітанша, то й ніхто не квапиться прийняти мене за слугу. Одні тільки здвигнуть плечима, другі подумують, подумують, та й кажуть, що ім треба простих слуг... що ім і якось ніяково приймати за горничну капітаншу. Була я скрізь і по гошпиталях, і по богадільнях, заходила й в магазини, думала стати за прикажчицю абощо. Никала по всіх-усюдах, і нігде мені не спосудилось: нігде мене не прийняли. Всі мене цураються. На мені той чин капітанші, неначе антихристова печать.

– Невже-таки в вас немає якої рідні? Невже-таки ви зовсім безпритульна людина, така, як я? – сказала церковна сторожиха Мокрина Пантелеймонівна Майбородиха.

– Ой серце! Нема в мене ні сестер-порадниць, ні братів, ні дядьків. Є в мене одним один син єдиник. Сиділа я в його взимку, перезимувала, а далі вже не всиділа. Терпець увірвався, – сказала Ольга Семенівна Галецька.

– Певно, невістка лиха? – спитала Майбородиха.

– Ат! бодай не казати. Своїх дітей гріх гудити та обносить. Терпи й мовчи й... глитай сльози мовчки! – сказала Галецька й одразу заплакала.

– Отакого горя й я зазнала, як помер мій чоловік, – сказала Майбородиха, – я таки з київських міщан. Чоловік мій був столяр, і добрий був столяр, мав добрі заробітки, мав і добрий засіб. Мені за ним жилося непогано. Але він несподівано помер. Я перебралась до дочки, бо і в мене теж нема родини, окрім дочки-єдиниці. Виростила я, вигодувала й викохала дочку, як панянку, й видала заміж таки за столяра. Зять собі й нічого чолов'яга, але дочка моя вдалась лиха-прелиха... Орудює було мною, як наймичкою. Я їй було істи варю й дітей доглядаю, і рано встаю, й пізно лягаю. Од роботи я ніколи не одмикувала й робила, що тільки вона було загадує мені робити. Одже ж ніяким способом не догодила їй. Було загадує мені роботу, як осавула на панщині, та сердиться, аж сікається до мене, цвікає мені в вічі, лається. А я ж її любила та пестила, як панянку! Та й випестила собі на глум.

– Отака ж сама й в мене невістка! І я через те мусила тікати од неї, – сказала Галецька.

– От і правда, як приказують в приказці: мати порве пазуху, ховаючи для дітей, а діти порвуть пазуху, ховаючи од матері, – сказала Майбородиха, й при тих словах і в неї очі зайшли сльозами. Вона сіла на сходах поруч з Галецькою.

Оповідання простої, але щирої людини ще більше завдало жалю безталанній Галецькій, бо нагадувало їй, як ще недавно кривдила її лиха невістка.

– Годуй, доглядай дітей, не досипай і не доїдай для їх, а вони потім ладні тебе на старості літ і з хати коліном виперти, – обізвалась Майбородиха. – Дочка

приставила мене до дітей, а як було часом не догляджу гаразд дітей, вона мене лає, кричить на мене. А сяду обідати, то бачу, що вона неначе ложки ліче, скільки я з'їм, скільки кусенів хліба проковтну. Не вижила я в неї, покинула, найняла собі кімнаточку, як комірчинку, та й стала перепродухою: було перепродую то яблука, то усякі овощі, то бублики, то паляниці. Але й цей продаж не пішов мені на руку. Був час, що я ходила старцювати по монастирях та до святих Печер. Та вже, поздоров боже, наш старий батюшка отець Онуфрій побачив, що я звелась на старчиху, та й узяв мене до церкви за сторожиху. От тамечки під дзвіницею під низом є три малесенькі кімнаточки. Він дав мені одну комірчину й приставив до церкви, щоб я мела поміст, стирала та змїтала порошок з образів, гляділа груб в теплій церкві, бо, бачте, там паламар якийсь такий, що в його неначе не всі дома. Його батько ще ззамолоду паламарував таки в нашій церкві та й помер, а отець Онуфрій не хотів скривдити його сина та й випросив йому батьківське місце. Але він собі зроду якийсь нетяма, нерозторопа: тільки й уміє дзвонити та топить в грубах. А я вже за його й прибираю, й вимітаю, й груб доглядаю. Якби не панотець, то я, мабуть, і досі б поневірлялась в прохачках та тинялась з торбами по монастирях. Поздоров його, боже, й продовж йому віку!

– Якби мені трапилось хоч таке місце, як оце вам, то я ще й богові подякувала б, – сказала Галецька. – Я вже прожила й проїла усе до останнього шага, що мала. Заплатила оце останні гроші в гостиниці й сьогодні од самого ранку в мене й рісочки в роті не було. Вже тиждень я не маю чим житись. Хліб та вода, ото єдиний мій поживок. Через таке піснюкання я вже захляла, ледве мене носять ноги, ледве животію на світі. Хоч скидай та продавай черевики, бо в мене вже нема чого й продавати. Я чула, що в вас на цвинтарі дурно дають прочанам дощані комірки. Чи не можна б притулитись в вас в комірці, доки я собі напитаю якусь службу?

– Батюшка набудував на подвір'ї маленьких комірок для сільських прочан, де вони складають та кидають на день свої клунки, щоб не носитись з ними по церквах, і там ночують. Але ж ви не спатимете на тапчані, на голих дошках? – промовила Майбородиха.

– Мушу спати. Нігде в світі дітись! – сказала Галецька.

Майбородиха важко зітхнула, згадавши за своє бідування, дуже схоже на бідування незнайомої безщасної удови.

– Йдіть, пані, до мене; днюйте й ночуйте в моїй кімнатці, доки знайдете собі якусь пристановище. А я тим часом обернусь до нашого батюшки, побіжу до титаря. Може вони порадять вас, зарятують в біді й дадуть вам якусь роботу. В мене є ліжка; стоїть і тапчанчик. Будете спати на тапчані. Побудете, поживете, а там, що бог дасть. Сякого-такого поживку постаче в мене і для вас, і для мене, – сказала добра Майбородиха.

– Я не знаю, як вас і дякувати. Та й чим вас дякувати, коли в мене нема й шага за душею, – сказала Галецька.

Надворі вже поночіло. Смутний вечір кинув сутінок на цвинтар. І в тому сутінку тихо йшла смутна розмова крізь сльози двох безприхильних удов. В той час паламар Досифей Клопотовський неначе виник з темних здорових та високих дверей під дзвіницею. На йому теліпавсь широкий засмальцьований халат зелено-жовтого міщанського кольору з двома поворозками ззаду. Картуз був надітий набакир: з-під картуза неначе випручувались розкішні чорні прегусті кучері. Чорні очі аж горіли якось неприродньо, неначе тліли дві жаринки. Він наближавсь до сходів й, походя, виспівував вінчальну пісню: «Ісаіе, лікуй! Дева іме во чреве і роді сина Емануїла».

– Йдіть собі, пані, з цвинтаря, бо мені вже час замикати браму. Вже всіх бабів та молодиць оце позаганяв в хліви, тільки ви й zostались у цвинтарі, – сказав Клопотовський.

– Та мені, голубе, надісь, довелось б ночувати на вашому цвинтарі, отутечки на сходах.

– Оце гаразд видумали! То тільки сільські баби покотом сплять на траві на цвинтарях по монастирях. Панам не личить спать долі на цвинтарі. В вас, певно, є ж свій дім. Може, й маєте синів та гарних дочок... Це, мабуть, в вас якісь вереди чи примхи, щоб спати на цвинтарі. Чи в вас пак є гарні дочки? – спитав благенький Клопотовський.

– Нема в мене, голубе, ні дома, ні дочок. Я одним одна собі в світі, сирота, – смутним голосом обізвалась Галецька. – В мене й шага нема в кишені, гірше ніж в старця, бо в старця є хоч шматок хліба в торбі: є принаймні чим житись.

– Гм... Я думав, що он якась панія, а ви прохачка. Я думав, в вас є гарні дочки, та оце й питаю, бо мені час би вже й женитись. Так мені усі люде кажуть. Та й осточортіло парубкувать. А коли ви старчиха, тільки панського заводу, то зараз мені виходьте геть з цвинтаря, бо вже пізня доба.

– Ця панія ночуватиме в мене, й ось ми зараз встанемо та підемо до господи, – сказала Майбородиха.

– Хіба так! Коли так, то я піду зараз замикати браму, щоб якийсь дідько часом не вшелепавсь в цвинтар на ніч, – сказав Клопотопський і оступивсь.

– Ви, пані, йому вибачте. Він вже дорослий, навіть літній парубок, і все тільки думає за те, щоб женитись та ще й не просто, а посватати багатирку та ще й дуже гарну, бо, псяюха, хоч і вдався нетяма, й навіть без клепки в голові, але дуже лицяється до гарних паннів. Ходімо, пані, в мою кімнату. Переночуєте та повечеряєте в мене хоч чайком. Досифею! чи ти пак вже наставив самовар?

– Та вже там аж парує, а ви все сидите та теревені справляете: ладні балакати з отією прохачкою й до півночі, – гукнув Досифей, брязкаючи ключами та порпляючись коло засува біля брами.

Майбородиха повела Галецьку в свою кімнату під мурованою старою дзвіницею.

В здорових високих сінях з чорною дощаною стелею було поночі. Двері в кімнатки ледве мріли. Майбородиха забряжчала ключами, одімкнула двері. Галецька вступила в кімнату. І їй здалось, що вона несподівано опинилась в якомусь паняньському монастирі, в келії якоїсь черниці. Кімнатка була вузьенька й довгенька, з однісіньким вікном в такій товстій стіні, що на вікні можна було лягти, підобгавши ноги та скарцюбившись. По один бік кімнатки стояло просте ліжко, по другий бік стояв тапчан з матрацом, застелений білою сільською скатертиною, а в куточку лисніли фольгові образи, й ледве блимала маленька лампадка. На вікні зеленіли молоденькі листаті фікуси та герані. В кімнатці було чисто. Нігде не було ні порошинки. В одчинене вікно через залізні ґратки було видно цвинтар, зарослий зеленим соковитим шпоришем, та рядок старих дуплинистих волоських горіхів попід барканом.

«Коли б мені знайти будлі-де хоч такий притулок, я була б тричі щаслива й не нарікала б на свою лиху долю», – подумала Галецька, оглядаючи кімнатку.

В кімнатці ще було видно. Майбородиха розкутала голову й попросила Галецьку сідати. Галецька сіла на тапчанчику.

– Отутечки я знайшла собі пристановище до якого часу, дякуючи нашому панотцеві Онуфрієві. Тут мені, як у бога за дверми. Житиму собі тут доти, доки житиме наш панотець. А там далі один бог відає, як воно буде. Коли б часом мені знов не довелось простягати руку за милостинею попід монастирями, бо до дочки я не вернусь, – сказала Майбородиха.

Незабаром Досифей вніс самовар і поставив на столі. Майбородиха встала й заходилась поратись коло самовара.

– От і спасибі тобі, Досифею, що ти поспішивсь з самоваром. В панії вже, певно, дві доби не було й рісочки в роті, – сказала Майбородиха, засипаючи чай. – Це ми, бачте, чергуємось з Досифеем: ставимо самовар по черзі: раз він, раз я, – сказала Майбородиха до Галецької, – ми вдвох тільки й живимось чаєм.

– Мені таки й варто сказати спасибі, а вам од мене то не великий спасибі, бо доки вас діждався, то в самоварі й жар спопелів. Мені доведеться хлєптати холодний чай, бо ви все там теревените та базікаєте з нудьги то з старцями, то з прочанами. Насилу вас докличешся, – сказав Досифей.

– Бо, бач, мені ні з ким і побалакати гаразд. Ще й онімію отут в цвинтарі в самотині, забудусь і говорити по-людській, – обізвалась Майбородиха.

– Ще що вигадайте. А зо мною хіба ж ви не набалакаєтесь? Невже я такий немова та нетяма, що ви зо мною не набалакаєтесь всмак? А може, ви думаете, що зо мною не варто й балакати.

– Борони, боже! Що це тобі, Досифею, спало на думку? Не ремствуй дурно на мене й на цю панію, бо ми, може, й станемо тобі в пригоді: як оце метнимось вдвох по Подолі, то висватаємо тобі таку писану красуню, що тобі й у сні не привиджувалась, – сказала Майбородиха в жарти.

– І справді? А може, ви брешете, тільки дурите мене?

– От тобі й на! Навіщо ж мені дурить? Ти ж красунь з лица на весь Поділ.

Досифей на radoщах аж засміявсь і блиснув зубами. Він і справді був гарний з лица, чорноокий, кучерявий та рівний станом, але дуже блідий та замлілий, аж щоки йому пазападали. Чудові, сливинь чорні очі заблищали, аж заграли. Чорні вуса ніби заморгали. Сухорляве та смугляве лице повеселішало, ожвавилось і стало ніби розумніше.

– Але глядіть, щоб панна була багата; шоб батько дав принаймні тисячу карбованців. Бо як буде гарна, але не матиме тисячі карбованців, то на дідька вона мені здалась. Я її ладен після весілля хоч вкинути в Дніпро, – сказав Досифей.

– Ой не говори так! Хто ж таки кидає свою жінку в Дніпро? Тебе ж візьмуть на Сибір.

– На Сибір я не хочу, а жінку без грошей таки швиргону в канаву або в Дніпро, щоб і не вигулькнула з води! Ви мені напитаєте молоду й гарну, і вродливу, хоч би навіть і лиху, аби тільки була грошовита: щоб мала принаймні одну тисячу карбованців!

– Добре, добре! десь таки та напитаємо вдвох, хоч в тебе ондечки на пальцях вже й без того рясно каблучок. Хто тобі надавав стільки отих каблучок? – спитала Майбородиха.

– А хто ж надавав? Дівчата надавали. Каблучки дають, а йти заміж за мене багаті чомусь не зохочуються, а бідних мені непотрібно. Я й сам до таких не кваплюсь. Я візьму бідненьку хіба аж тоді, як розстараюсь грошей. Але пийте мерщій чай, бо самовар прохолоне. Я далі не видержу, бо мені вже заманулось чаю. Прийду згодом та візьму до себе самовар, бо, може, й до мене прибудиться якийсь прохач, – сказав Клопотовський.

– Не прохач-бо! а, надісь, приплентається якась гарна прохачка. Еге? Чи правду я кажу? Га? – обізвалась Майбородиха.

– Може й правду. Хто його зна, – сказав Клопотовський і пішов тихою ходою з хати.

– Отак, як бачите! В його тільки й мови, що за гарних та ще й багатеньких паннів, – сказала Майбородиха.

– Він і справді трохи якийсь чудний, неначе в його нема однієї клепки в голові. І гарний з лиця, але сухий, як скіпка, та замлілий, неначе захарчований. Певно, зріс на поганому поживку, не їв нічого тривного змалку, – обізвалась Галецька.

– Ет! який там паламарський поживок! Зріс на черствому хлібі. Але він собі робочий і навіть працьовитий. Тільки гарні панни зовсім забили йому памороки. Отих перснів надавали йому дівчата й панни в смішки з цілої нашої парафії. Піднімають цього недотепу на сміх, кажуть йому, що то золоті каблучки, а він блаженський і йме ім віри. На щастя, він вдався собі якийсь безжурний. Все ходє по цвинтарі та вигукує: «Ісаіє, лікуй!»

Галецька осміхнулась, неначе блиснуло сонце з-за хмар в пилипівчану негідь та сльоту.

Майбородиха дістала з косинчика під образами дві проскури, ще позавчорашні, налила два стакани чаю й посадила Галецьку кінець стола.

– Пийте, будьте ласкаві, чай та не здивуйте, що проскури позавчорашні. Це наша подільська проскурниця дає мені сливе щодня кошик проскур перепродувати на цвинтарі сільським прочанам. Перепадає й мені, як перекупці, сякий-такий шаг, ще й черстві нерозпродані проскури маю собі до чаю.

– Спасибі вам, дай вам, боже, здоров'я, що ви мене оце нагодували й напоїли, – сказала Галецька трохи не крізь сльози. – В мене вже була думка – з мосту та в воду. Раз якось я вдалась в таку тугу, що вже хотіла заподіяти собі смерть: вже була наважилась шубовснути в Дніпро, та... побоялась взяти гріх на душу.

– І не беріть, пані, такого важкого гріха на душу. Побудьте в мене, а я тим часом обернусь до отця Онуфрія. Він людина добра. Може, попеклюється вашою долею. Піду до нашого титаря та його дочок. Може, знайдуть яке шитво для вас, бо титар дуже сім'янистий, певно, робота в його знайдеться. А там далі побачимо. Стукай, то й «отверзяться» тобі двері, – втішала безталанну удову Майбородиха.

Зарипіли старі важкі двері й одчинились. З темних сіней вигулькнула кучерява Досифеева голова.

– І коли ви нап’єтесь того чаю? Чи, може, ви питимете його до світа? Жду та жду самовара, аж очортіло вже ждати, – забубонів сердито Клопотовський.

– Та ми вже давненько напились чаю, та оце тебе сподівались у гості. А ти все десь дляєшся, гаєшся й не сподобляєш нас своїми одвідинами, щоб вкупі з нами почаювати, – сказала Майбородиха.

– Авжеж пак! Я питиму чай з кращими за вас. Я сподіваюсь своїх гостей. Давайте хутко самовар, бо мені ніколи ждати.

– Коли тобі так заніколилось, то й бери. І чайник візьми. В чайникові є доволі чаю, – сказала Майбородиха.

Клопотовський взяв самовар і длявою ходою з насупленими бровами вийшов з кімнати.

– І справді цей Клопотовський хоч не божевільний, але трохи ніби чудний, – стиха промовила Галецька.

– Таки справді чудний. Наш панотець любе його через те, що він роботящий, слухняний, дуже чесний, хоч він трохи й опришкуватий. В церкві не зачепе ані шага, а коли часом знайде долі копійку, може, загублену якоюсь людиною, то зараз несе до панотця ту знахідку. Він все сватається тут в парафії. Вже сватав п’ятьох дівчат міщанок. А ті дають йому гарбуза й піднімають його на сміх. Оті всі бронзові каблучки подавали йому тутешні дівчата, ще й дурять його, що ті персні золоті. А він думає, що вони справді золоті. Теперечки йому нависла на очі найменша титарева дочка. Тільки й мови в його, що про неї. Там така гарна та вродлива, неначе намальована. А він хоч і благий, але це розшолопав. Хоче до неї старостів засилати.

Майбородиха вийняла з груби тарілку з холодною вареною таранею, зняла з полички тарілку з шуликами з маком і поставила на стіл.

– Живіться, будьте ласкаві, хоч цим, бо я більше живлюсь отаким холодним поживком, ніж стравою. Я готую собі гарячу страву хіба двічі на тиждень.

– Спасибі й за це. По других людях я й цього б не знайшла, бо просити якось ніяково, та й сором, – сказала Галецька.

Вона почала закушувати, але їжа не йшла їй на душу. Пригнічена бідю, вона через силу з'їла трохи шуликів з маком.

– Знаєте, пані, що я вам скажу. Як на мою думку, то вам не слід навіть ставати будлі-де за няньку або за горничну, бо кожній господині буде якось ніяково садовити вас обідать в пекарні з наймичками та усякою челяддю, а з собою ні одна господиня не посаде вас за стіл обідати, бо ви все-таки в неї наймичка. Та вам і зовсім-таки не прияличає обідати з простими челядницями, бо ви капітанша. Вам треба б напитувати собі місце десь в лазаретах або в богадільнях, чи десь по приютах, – сказала Майбородиха.

– Питала я в одному шпиталі, та мені сказали, що нема місця. Але де ті шпиталі та лазарети, я й сама тому не відома. Вже в мене була думка стати на точку між молодицями та дівчатами. Може б, трапився якийсь наймач та взяв мене на службу до себе.

– Ось нехай я спитаю в свого панотця. Він повинен про це знати лучче од мене. Але невже ж таки ваша невістка та син такі лихі люди, що при їх не можна жити?

– Ой лихі обое! а невістка ще гірша за сина, хоч мені б і не годилось судити та гудить своїх дітей. Син вчивсь погано. Мій небіжчик напитав йому в одного дідича місце пригінчого на буряках, а потім дали йому місце бухгалтера в сахарні. Живе він собі добренько, хоч і не в достатках. Але мені жити при йому не можна. Син зависний, лихий та скупий, а невістка ще зліша за його й теж має жадобу до грошей. Я служила ім, як наймичка, й дітей доглядала. Служила так, як ніяка наймичка ім не служила б. Я вволяла тільки їх волю, а за себе й не дбала й навіть не думала. Але невістка гризла мене щодня, а син дуже жадний до грошей: все натякає мені, що я ще здорова, щоб я шукала собі якоїсь служби. Так мені надокучили обое, що я ладна була стати й за наймичку в людей чужих, але добрих. Мені в чужих людей хліб не був би такий гіркий, як у своїх дітей. Після небіжчика тільки й зосталось те, що було в хаті. І пенсії мені не дали, бо мій чоловік не вислужив пенсії.

Галецька говорила, а сльози крапали з очей.

– Піду ж я в гостиницю та візьму свій пакунок з сорочками та з удяганками, що я покинула в хазяйки, – сказала Галецька, подякувавши Майбородисі за вечерю.

– Піду й я з вами та, може, допоможу вам у чому: перенесу дещо, бо ви, мабуть, не здужатимете й підняти пакунок, так здорово охляли з голоду, – сказала Майбородиха.

В неї майнула думка, щоб Галецька часом не пішла до Дніпра та не заподіяла собі смерті. Вона напнулась хусточкою і, прибравши з стола, пішла вкупі з Галецькою до гостиниці.

Вже смерком вони вернулись з двома невеличкими пакунками, завинутими в хустку та в уквивало. Майбородиха одчинила віко скрині, налапала насподі чистеньке простирадло й застелила тапчанчик. Галецька примостилась на тапчані. Довго не брав її сон. Довго ворушились в неї думки й літали десь далеко. Згадки все вертались в давні минувші луччі часи її життя.

«Де це я опинилась? І куди це занесла мене лиха доля, неначе вихор билину? Куди цей вихор занесе мене на чужині? В яких-то людей доведеться мені знайти собі пристановище? А чи доведеться ж?»

І довго ворушились сумні думи в душі, неначе море вхопило цю безталанну людину й несло кудись на хвилях без краю, без кінця, несло в якусь сіру безвість, в якусь чорну безодню.

Вже в глупу ніч Галецька заснула важким міцним сном, покладаючи надію на одного бога.

Вранці, напившись чаю з Галецькою, Майбородиха причепурилась, наділа новішу удяганку й побігла до отця Онуфрія на пораду. Отець Онуфрій, сивий, аж білий, високий, широкоплечий та поставний, з довгою білою бородою, сидів в садку на лавці з простою патерицею в руках. Економка саме тоді пила чай з двома унуками, недолітками-школярами.

– Чого це ти, Мокрино, спозаранку ходиш на одвідини? – спитав отець Онуфрій.

– По ділу прийшла, батюшко, – одповіла Мокрина Майбородиха. – Прийшла питати поради за ту капітаншу, що в мене ночувала оцю ніч.

І Мокрина розказала йому все, що знала за Галецьку, й попросила його дати їй яку-небудь роботу та знайти в парафії будлі-яке місце для безталанної удови, котрій довелось брати торбу та йти в старці.

Отець Онуфрій уважливо вислухав і обіцяв напитувати місце для Галецької. Майбородиха просила дати тимчасом яку роботу для удови. Паничі пригадали, що в їх вже деруться сорочки, й просили, щоб Галецькій дали шити нові сорочки. Стара економка, якась далека родичка з села, винесла з покоїв сувій полотна, дала на зразець паничівські старі сорочки й оддала Майбородисі. Потім вона позшукувала по комодах та скринях, що треба було полагодити та полатати. Мокрина була така рада, що аж сама повеселішала й жвавою ходою почимчикувала додому. Оддавши Галецькій шитво, вона пішла й до титаря й просила і його напитувати будлі-яку службу для Галецької. Титар обіцяв напитувати службу в знайомих сусід та в парафіян; обіцяли й його дочки. Майбородиха принесла удові добру звістку. Галецька зараз сіла за роботу й ніби трохи повеселішала.

Задзвонили на службу. Спасенники й спасенниці прочани заворушились, повиходили з комірок, висипались на цвинтар. Цвинтар став людний. Майбородиха винесла кошик з проскурами й сіла на сходах. Отець Онуфрій незабаром надійшов в цвинтар, згадав по Галецьку й зайшов у Майбородишину кімнату, щоб побачити Галецьку й самому за усе розпитати в неї. Галецька й од себе просила й благала його зарятувати її в біді, знайти для неї службу в своїх заможних парафіян.

Тиждень працювала Галецька од раннього ранку до пізнього вечора довгого петрівчаного дня, заробила трохи грошей на харч для себе й для Майбородихи. Вона хотіла заплатити грішми Майбородисі за житло, але Майбородиха грошей не взяла.

– І борони, боже, щоб я брала гроші з такої безпричальної сироти, як оце ви! – казала Майбородиха. – Поневірялась отак само й я ще недавнечко. Зазнала й я такого самого лиха. Заробляйте собі на здоров'я на харч та на поживок, доки десь знайдете собі пристановище. А в мене живіть хоч би й доти, доки ваші злидні до решти зникнуть, підуть десь на очерета та на болота. Зазнала й я таких самісіньких злиднів, не дай, господи, їх нікому хрещеному й молитвеному.

А мені небагато треба поживку: ідець з мене кат зна який.

Трохи згодом Майбородиха знов пішла до титаря питати якоїсь роботи для Галецької. Панни познаходили старі панчохи, що треба було позаплітати, познаходили сорочки, які треба було полатати. Галецька заробляла на харч і сама блукала скрізь по Подолі, щоб напитати собі службу.

Але місце не траплялось. Майбородиха вже не знаходила й випадкової роботи для Галецької. Капітанша знов сиділа без роботи, проідаючи останні зароблені шаги. Не пішли її злидні на очерета та на болота, а знов вернулись до неї й неначе й собі вгніздилися в затишному куточку в добрій Майбородихи на довгий час.

Старого отця Онуфрія дуже любили й шанували прості парафіянки та купчихи і як удівцеві часто приносили на даровизну то половину пирога, в кого справлялись іменини, то печену гуску або качку, начинену яблуками, або пів печеного поросяти. Часом приносили чудові паляниці, в кого траплялась в господі якась оказія: весілля або похорон. Це, певно, був одгук та остача «линування», цебто старосвітського харчування духовенства натурою. Отець Онуфрій завжди посилав Галецькій добру частку того приносу.

– От і я при вас таки живитимусь чимсь добреньким та ласеньким. Без вас, певно, мені б не довелось і покуштувати отакого добра! – казала до Галецької Мокрина.

Галецька тільки зітхнула. Вона добре знала, що ці ласі для Мокрини шматки були милостинею, котру кидають у торбу старцям під церквами. Вона теперечки почувала, що це вже й є перша милостиня, подана задля неї, що її таки не мине прохацька торба.

Мокрина вже не знаходила ніякої роботи для Галецької. Галецька вже облатала маленьку парафію й сиділа без роботи й без поживку. І служба нігде не траплялась, де вже тільки не напитувала й вона сама, й добра клопотлива Майбородиха, й сам отець Онуфрій. Вже й в самої Мокрини не було за що ні харчуватись, ні навіть купити чаю та сахару.

Одного дня Мокрина познаходила десь на грубі черстві давні проскури, припали зеленою цвіллю, потрощила ці сухарі й намочила у воді. Вона зварила в грубі не борщ, а сирівець з закришкою. Вони вдвох пообідали останній раз якоюсь

каламутною джумигою замість борщу.

– Нема що робити! Таки доведеться вам тим часом піти в старці, доки десь трапиться підхоже місце. Отак само було раз і мені. Взяла я торбу та й потяглась на Ближні Печери. І добрі люде наскидали мені й грошей більш карбованця, і пів торби бубликів, крайців, скибок і спідушок од паляниць. Ідїть, серце, й ви на Ближні Печери, станете з торбою коло самої брами скраю в тій довженній галереї, що сходами йде наниз од Лаври до Ближніх Печер. Там, певно, й вам наскидають і грошей, і хліба. Буде принаймні харч, та ще й зайве зостанеться на прожиток. Нема де вам дітись в світі, хоч світ і широкий. В мене е доволі усякої старовизни та дранок. Одягніться прохачкою, та й господи спострічай і помагай вам! Тут е чимало таких, як ви, поміж прохачками. Добре, що завтра неділя. Прочан іде в Печери безліч! Не ви перші й, надїсь, не ви останні. На все божа воля! – говорила Майбородиха сливе крізь сльози, згадавши, як і вона сама колись ходила з торбами під монастирі та до Печер жебрати.

II

Другого дня в неділю ще вдосвіта, як тільки почало дніти, Майбородиха збудила Галецьку, одчинила віко скрині й познаходила своє старе латане убрання.

– Не надівайте ж сукні та отого бриля, бо вас обминатимуть сільські бабусі та молодиці. А вони ж то найбільше подають милостиню. Удягніться в це дрантя. Воно чисте, не засмальцьоване. Нічого те, що воно старе та латане, – сказала Майбородиха.

Галецька вдягла стару спідницю, так збляклу, що не можна було навіть довідатись, якого кольору вона колись була. Майбородиха знайшла найстарішу удяганку, не то кацавейку, не то жупан, на котрій була сливе латка на латці; достала старі подірвані сіренькі панчохи та стоптані черевики. Галецька вляглась, запнула голову якоюсь дірявою збляклою хустиною, а в руки взяла невеличку торбину й ціпок. З заплаканими сумними очима, з тугою та одчаем на помарнілому виду, Галецька стала одразу ніби справдешньою старчихою, що й впізнати її не можна було.

– Хоч це дрантя й не личить вам, пані, але що ж маємо робити. Нігде дітись: треба вчиняти волю божу! – промовила Майбородиха, виряджаючи Галецьку в прохацьку дорогу.

Майбородиха провела Галецьку з Подола аж геть вгору возвозом, трохи не до половини шляху до Лаври. Вона боялась, щоб часом безталанна удова не звернула з шляху до Дніпра та з одчаю не шубовснула в воду.

– Та ставайте, серце, недалечко, з самого краю, в галереї: там більше перепаде милостині. Господи, й помогай вам, і споспішай! Дай, боже, час добрий! – промовила Майбородиха, напутивши ще раз Галецьку й як руку простягати, і як згорблювать спину, і якими словами жебрати милостині. Вона перехрестила самий слід Галецької, перехрестилась і сама й тихою ходою пішла назад додому, бо знала, що вже з того почнеться в церкві одправа.

Галецька прийшла в Лавру вже як сонце підбилось вгору. В великій церкві одправлялась служба божа. Прочани сновигали по здоровому цвинтарі; обліпили натопом великі двері в церкву, наче бджоли вічко улика в душний вечір влітку. По довгих липових та каштанових алеях вештались або бігали бігцем молоді послушники в чорних лиснючих каптанах, в чорних суконних гостроверхих яломках. На цвинтарі поміж бабами та дівчатами дибали чотири свійські журавлі, збирали шматочки хліба, зумисне для їх розкидані прочанами. Галецька зайшла на хвилину в церкву, помолилась і швидко почимчикувала через цвинтар, вийшла через бокову браму за стіну, перейшла вузький переулочок і вгляділа широкий мурований ганок, у котрому вже була одчинена брама в довгу галерею, кудю прочани простували наниз в долину через ярочок до самої церкви над Ближніми Печерами.

Прочани ще стояли в церкві на одправі. Ще не пускали прочан в Печери. Коло самої брами стояло два візки. На одному візку лежав на спині якийсь каліка, без ніг і з покаліченими руками, більш схожий на живий шматок тіла, ніби лежала жива колодка з головою, з чорними безтямкими каламутними очима й з таким ротом, що той рот здавався чорною діркою в якусь живу довбанку з товстої липи. По другий бік брами на візку сидів хлопець, теж без ніг, з закарлюченими руками без пальців, сухий, як кістка, обмотана жовтою шкуркою.

Галецька прийшла зарані, стала в брамі скраечку коло самої одчиненої половинки брами й обперлась спиною об ворітницю, як раяла їй стара Майбородиха.

«От і добре я зробила, що прийшла заздалегідь: принаймні зайняла найдогідніше місце скраю», – подумала Галецька.

Але незабаром десь набралась силенна сила старців і посипалась в одчинену браму. Одправа в Лаврі вже скінчилась, і всі старці од Лаврської церкви разом рушили й попростували до Печер в галерею. Незабаром вони обсіли й обступили довгелецьку галерею рядками по обидва боки. Широченька галерея, з закругленою стелею, завширшки на два сажні, неначе спадала наниз з пригорка сходами, між котрими подекуди були широченькі платформи, а потім далеченько нанизу в долині закручувалась навкоси маленьким закрутом і йшла до самої церкви, де був прихід у Ближні Печери. На східцях і на платформах попримощувались двома рядками сливе суспіль старці й старчихи, неначе галки понад вікнами на дзвіниці. Яких старців, яких калік там не було! Тут стояли старі й молоді сліпці й сліпчихи, що змалку втратили зір, з поводитарями-дітьми, стояли видроккі сільські діди й баби, міщанки з Києва й з інших міст. Каліки повистромлювали свої кукси, цебто руки й ноги без пальців, неначе шматки червоного м'яса, обліпленого червоною сухою шкуркою. Десь нанизу далеко, проти закруглених зверху, низьких та широких вікон, по один бік галереї лисніли лисі голови з видами, неначе покусаними й погризеними, з чорними дірками замість ротів. На одному східці стримів молодий міщанин з однією ободистою ногою, так закрученою, неначе він замість ноги підставив під себе половину обода й прикрив його холошею з якогось дрантя та ганчірок. Скрізь манячили дерев'янки замість однієї ноги, манячили милиці під пахвами. На одному східці стримів вже літній чоловік з здоровою головою, але на зріст не більше як на аршин, на дитячих ніжках. Коло його стримів довгообразий москаль без вух, з одрубаними по коліна обома ногами, зашитими в шкуратяні вузькі штани. Він обпирався об дві коротенькі милички обома пахвами. Ця уся галерея зверху до низу, освітлена з одного боку од Дніпра, нагадувала пекло з покаліченими на смерть людьми од усяких нечуваних страшних пекельних мук.

Галецька стояла та тільки дивилась на тих калік, привезених, може, за тридев'ять земель, таких калік, яких вона ще й зроду не бачила. Коли це в браму вступив вже літній старець, плечистий, високий на зріст, поставний і трохи отилий, з червоним одутловатим видом і з синім носом. На плечі в його теліпались торби. Очі були червоні, як в непросипленого п'яниці. Цей заводіяка гордовито зиркнув вилупленими сірими баньками на Галецьку й grimнув на неї по-московській:

– Ти чого примостилась на моєму місці? Пішла геть. паскудо, отуди далі! Яка мудра! Знає, де раки зимують. Оступись собі геть! Отуди йди між оту мужву!

Галецька оступилась, посунулась трохи далі й стала на нижчому східці. Але незабаром знов надійшов такий самий прудивус з червоними очима, з сивими бурцями та з червонястим носом, став вище од Галецької й крикнув на неї.

– Ти, бабо, чого тут примостилась зверху? Твоє місце он тамечки між отими сліпими бабами та мугирями, де стоїть ота вся каліч! Ото подла! присурганилась-таки, сюди! Як штовхну тебе в потилицю, то рачки полізеш отуди по сходах наниз.

Це вже сходилась найдужча голота, усе п'яниці, з ледачих п'янюг міщан та з старих пройдисвітів москалів, навіть з офіцерів. Сходила прохацька аристократія, що займала найласіші й найдогідніші місця в галереї коло Печер та коло церков біля самісіньких дверей, де перепадало більше шагів та бубликів.

Галецька злякалась, їй чогось здалось, що вона знов попалась у руки своїй невістці або лихій свекрусі, або потрапила до якихсь убийників та розбишак. Вона оступилась ще нижче на один східець: боялась, щоб справді цей витрішкуватий дідуган не телепнув її по потилиці кулаком.

Незабаром прочани полились, ніби річкою, в галерею, попростували до Печер. В довгій галереї старцівський гомін та лайка одразу ущухли. Старці з синіми носами одразу збіднились, посмирнішали, позгорблювались, посхиляли спини й голови й одразу неначе поменшали й знемощили. Усі старці ніби занявчали й застогнали жалібними голосами, просячи милостині. Руки й кукси попростягались по довгелецьких рядках. В декотрих старців голови на поскручуваних в'язах затрусилась, аж затіпались, неначе в пропасниці. Подекуди виривавсь з густого шепотіння та канючіння різкий дикуватий крик якогось німого каліки, в котрого й рот не стулявсь чи незумисне, чи й навмисне. Десь ніби дзеленькав в дзвоник високий альт сліпчихи. Поміст на платформах та на сходах загув, заторохтів та задвигтів під ногами в прочан, неначе хто пригравав у здоровецький велетенський бубон до писку та клетоту прохачів.

Галецька простягла їй собі руку за милостинею й почала промовляти звичайні прохацькі слова. На її долоню рясенько посипались шажки та копійки, а в торбу потрапляли бублики, крайці й скибки паляниць. В її жменю сипались шаги

навіть частіше, ніж в руки прохачів з червоними пиками та з синіми носами.

– Бог прием! І спасибі й простибі! Богу приоиму! Бог прием! Нехай піде ваша милостинка на той світ за упокой душечок Ваших небіжчиків рождеників, за ваших рождениць та ваших діточок. Бог прием! – дякувала бідна Галецька, спустивші очі од сорому й дивлячись додолу.

Червономорді прохачі скоса поглядали на Галецьку й зиркали на неї злими завидливими очима. Сільські прочани натовпом промайнули й зникли в закруті галереї. Навпісля почали проходити в Печери прочани з приїжджих панів та деякі місцеві панії, щоб увійти в Печери позад усіх сільських бабів, коли вже поменшає того сільського натовпу, од которого аж свічки гасли й бабусі зомлівали.

В браму увійшла якась багата купчиха, вже літня людина, в багатому убранні, в оксамитовому чорному пальті. Вона навіть не глянула на баских крайніх прохачів: певно, знала, що то за прохачі й куди дівають вони напрохану милостиню.

– Не кинула нам і шага! І навіть не глянула на мене, каторжна! – забубонів сердито один червономордий прохач до сусіда, що стояв попліч.

– А дивись, яке на неї оксамитове убрання! А ти, невірна паскудо! Бодай ти там на сходах ногу зламала! – забубонів сусід.

– Дивись, як тягне по сходах хвоста шовкової спідниці! Аж шелестить по дошках! Як заміта хвостом сходи! А нам милостині не подала, й навіть, каторжна, не подивилась на нас. Все отій подлій прохачці подають, – гомонів старий москаль.

– Подайте каліці за упокой душечок ваших померших рождеників, за спасіння їх душ! – заканючив старий п'яниця, одразу збіднівшись та скоцюрбившись, неначе актор на сцені, бо вглядів, що проз його прямує якась заможна міщанка.

Галецька чула всю ту розмову й здивувалась, які бажання посилали наслідці за купчихами та паніями ті дідугани.

Знов у брамі з'явилися три багаті пані й, зирнувши на здоровецьких дідуганів, поминули їх і подали милостиню Галецькій та сліпцям, що стояли попліч з нею.

– І ці не ткнули ані шага! Ото подлі! Бодай вас свята земля живцем поглинула! – лаялись навздогінці паніям злостиві діди з досади.

– Коли б тобі гривню або хоч шажок кинули нам на долоню! Не виканючимо сьогодні собі й на крючок горілки.

– Не доведеться-таки сьогодні впитись! Не здобриєш оцими шажками! – обізвався другий прохач. – А все через оцю вишкварку, що примостилась коло нас та все канюче, аж канає, неначе дитина гостинця в мамі. Геть пішла звідсіль, поганко! Чого ти стала тутечки біля нас? Це до нас належаться «кресла в першому ряду», а не до таких мугирів, як ти! Геть собі звідсіль, ген туди «на гальорку» до мужви! – крикнув дідуган, певно, з панків, і замірився на Галецьку кулачищем.

Галецька злякалась, оступилась далі наниз аж на платформу й стала коло одного ще зовсім не старого сліпця з заплющеними очима.

«Стану коло сліпця. Цей, може, не бачитиме мене, то й не чіплятиметься», – подумала Галецька.

Але тільки що вона примостилась, сліпець почув, що хтось став коло його, й одразу розплющив очі. Він був зовсім видющий і тільки удавав з себе сліпого. То був гулящий урядовець: він збирав тоді гроші на театр. Йому заманулось піти в оперу й послухати якогось приїжджого артиста.

– Ти, стара псяюхо, чого тут примостилась! – забубонів він стиха й штурхнув Галецьку під бік кулаком так, що в неї й дух забило.

Галецька з переляку аж затрусилась, мовчки посунулась ще далі й хутчій стала коло одного блідого старця з зав'язаними хусточкою вухами. В старця були ясносірі добрі очі й дуже приемний вид. Він був на взір дуже тихий та добрий, навіть мав вигляд блаженного чоловіка, навіть наче трохи дурного. Галецької не лякав цей приемний старчик, і вона мерщій посунулась і стала поруч з ним. По другий бік коло неї стояла ще не стара старчиха, бліда, змарніла, ніби недужа, з виснаженим видом, з здоровими, сливе чорними очима та з чорними, ніби вимальованими бровами. В неї очі світилися таким блиском, що аж кинулись

Галецькій в вічі недоброхить.

В той час на верхніх східцях з'явилась висока, рівна станом панія, сухорлява та тонка, з виснаженим блідим лицем, цибата, як журавель. Здавалось, ніби хтось начепив на дрючок або на вила дороге оксамитове убрання та й пустив ті вила по сходах на прогуляння.

– Ондечки з'явилась графиня Подибайлова, Марія Титівна! Дивіться! Це ж вона, – промовила чорноока старчиха до сусіди.

– Певно, вона; але здалеки неначе вона, неначе й ні! – обізвався старець з добрими очима, – ось нехай вона наблизиться до нас, тоді й дізнаємось.

Висока сухорлява панія сходила наниз по сходах, неначе хтось підняв угору й ніс тонку віху, обкутану в сукню та напнуту пальтом. Сине довге пальто на їй метлялось і коливалось.

– Вона, каторжна! Це вона! А як зблідла та схудла! Як пожовкла та помарніла! Жовта, як стигла спасівська диня. Певно, гуляє день і ніч. Вона це любе. А як катає по сходах! – обізвалась старчиха.

– Ну, од цієї не покрепишся і шагом, – зашепотів старець.

– Авжеж пак! Вона й сама ладна пооднімати торби в старців, бо й сама прохачка. А колись була заможна й порядна людина. Я колись стрічалась з нею в гостях, – шепотіла старчиха.

Галецька насторожила вуха з дива.

Графиня Подибайлова промайнула з величністю по сходах і справді не кинула нікому в долоню ані шага.

– І не дивиться навіть на старців, не тільки що не подає милостині, – сказав приемний старець.

– Я добре знаю, чого це вона притеребилась у Лавру та в Печери. Це в неї в кишені вітер свище, й вона таки зараз піде циганити до архієреїв, до

архімандритів та до багатеньких намісників по монастирях, буде просити буцімто на свою бідність. Але як розстарається грошей, то зараз справе такий бенкет, що всі її гостоньки з дива очі повитріщають, де в неї взяли гроші! А як прогайнує грошаки, то знов буде піснюкати, істиме юшку з картоплі та пісню кашу. Я знаю її добре ще од того часу, як ми стрічались з нею по гостях та не раз пили чай вкупі з нею.

– Невже пак ви й справді пили з нею чай в гостях? – не втерпіла зацікавлена Галецька, і те питання якось вислизнуло в неї з рота недоброхить.

– Пила, ще й не раз. Але тепер вона б зроду не впізнала під цим дрантям давню Лукію Наркисівну Мокрієвську, – сказала, осміхаючись, старчиха.

– Теперечки вона зроду-звіку не сіла б з вами, Лукіє Наркисівно, пити чай, – обізвався той старець, що приставлявся сліпцем.

– Авжеж так, бо не пішла б зо мною в трахтир або й в шинок. А колись, як я ще була дідичкою та не прогайнувала свого маєтку, ми були з нею навіть трохи знайомі, – говорила Мокрієвська.

– Коли б часом і їй не довелось на старість тинятись по дешевих трахтирах та шинках, – обізвався старець.

– Мабуть, не доведеться, бо вона хоч з роду значного, та збіднілого, але все-таки її багатенька рідня зарятує й дасть в себе притулок, не так, як моя рідня. Бо моя рідня одцуралась од мене на віки вічні, – сказала Мокрієвська.

– Але ж оця графиня сьогодні одіб'є в нас старчачий хліб, повитягає з наших торбів чимало хліба й загарбає собі, бо вона таки зараз полізе до усіх архієреїв та причепиться, щоб подали їй на бідність по п'ятдесят або найменш, по двадцять п'ять карбованців. А потім вона ще піде жебрати по архімандритах та по намісниках та й у їх виканюче найменше як по десятку карбованців, а вони нам вже не вишлють ні шага, – сказав старець.

– Авжеж виканюче! бо як почне чіплятись та нарікати на свою лиху долю, то ченці мусять дати хоч по десятків два карбованців, аби тільки витурлити її з покоїв, – сказала Мокрієвська. – Ой в'ідлива ж та настирлива вона!

– Невже ж таки ви з дідичів? – спитала Галецька в проворної старчихи, не ймучи їй віри.

– З дідичів. Я добре знаю, що й ви не проста старчиха. Я зараз-таки дізналась за це, як тільки кинула на вас оком. Я людина досвідна, бувала в бувальцях, – говорила Мокрієвська.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tn.knigapoisk.com/nechuy-levic-kiy_-van/ki-vs-k-prohach

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)